

Mr Mile Stojilković, dipl. inž.
NIS – Rafinerija nafte Novi Sad

STANJE NA TRŽIŠTU MAZIVA SRBIJE

Aktuelno stanje na tržištu

U periodu do 1990. godine naše tržište maziva je bilo u svakom smislu uporedivo sa evropskim, kako po pitanju kvaliteta maziva, tako i po pitanju zahteva potrošača. Poslednjih desetak godina vlada neregularna situacija koja je izazvana raspadom SFRJ, ratovima i sankcijama. Stvorena je pogodna atmosfera za pojavu falsifikovanih maziva, šverca, lažnih deklaracija kod uvoza, izbegavanja plaćanja akciznih i poreskih obaveza i drugih pojava koje su ozbiljno ugrozile domaća preduzeća koja se profesionalno bave ovim poslom.

Procenjuje se da se u Srbiji proizvodnjom maziva bavi više od 50 preduzeća na najprimitivniji način bez ikakvih garancija o kvalitetu, kao i logična prateća proizvodnja falsifikovanih kantica i etiketa svih svetskih proizvođača maziva. Mnogi od njih smatraju da je dovoljno imati mešalicu u kojoj će namešavati bazna ulja i aditive i dobre prodavce na pijacama i ulicama.

Na našem tržištu su se pojavile velike količine ulja izuzetno niskog i sumnjivog kvaliteta proizvoda lažnih deklaracija i plagijata sa vrlo niskom cenom. Najčešće su to motorna ulja od kojih, u najvećoj meri, zavisi životni vek motora. Nažalost, ekonomska kriza, besparica i neobaveštenost veoma često opredeljuju potrošača na ove proizvode i na taj način nesvesno uništavaju svoja vozila.

Kvalitet savremenih motornih ulja

Često se uloga motornog ulja smatra samo podmazivanje motora. Međutim, podjednako su važne i sledeće funkcije:

- hlađenje sklopova i ležajeva,
- zaptivanje motora radi održavanja kompresije,
- zaštita od korozije,
- pranje – održavanje čistoće unutrašnjih delova motora,

Osim toga traže se još i:

- kompatibilnost sa zaptivkama (da ne utiče na otvrdnjavanje ili nekontrolisano omekšavanje),
- kompatibilnost sa katalitičkim konvertorima,
- optimalni odnos između viskoziteta i različitih radnih temperatura,
- visoka oksidaciona i termička stabilnost,
- što niža isparljivost itd.

Mercedes Benz je, na primer, u svojim propisima formulisao 56 zahteva koji se odnose na motorna ulja.

Za motorna ulja su veoma bitne reološke osobine kako na niskim temperaturama, počev od graničnih temperatura pumpanja do hladnog starta, tako i na visokim radnim temperaturama od 100, 120, 150 pa sve do 180 °C. Američko udruženje automobilskih inženjera (SAE) je uvelo klasifikaciju motornih ulja po viskoznosti, odnosno reološkim osobinama pod oznakom SAE J 300. Po ovoj klasifikaciji ima šest zimskih "Ω" (0Ω, 5Ω, 10Ω, 15Ω, 20Ω, 25Ω) gradacija viskoznosti i pet letnjih, bez oznake "Ω" (SAE 20, 30, 40, 50, 60). Na visokim temperaturama se meri kinematska

viskoznost na 100 °C, pri čemu se opisuju uslovi pri uobičajnim radnim temperaturama. Za motore sa turbokompresorom radna temperatura je oko 150 °C pa se na njoj propisuje dinamička viskoznost pri velikom smicanju (HTHS) jer se tako garantuje čvrstina uljnog filma.

Tipično ulje kod nas i umerena klimatska podneblja ΣAE 15Ω-40 obezbeđuje dobru tečljivost u zimskim uslovima na -15 °C i dovoljnu jačinu uljnog filma u letnjim uslovima na +40 °C. Poslednje generacije motornih ulja se proizvode u viskoznim gradacijama ΣAE 0Ω-30; 0Ω-40; 5Ω-30; 5Ω-40; 10Ω-40 i često nose oznaku "EC" (Energy conserving - očuvanje energije). Oznaka "EC" definiše niže viskoznosti ulja kod kojih se troši manje energije za savlađivanje unutrašnjeg trenja, ali se proizvode od specijalno kvalitetnog baznog ulja i posebnog paketa aditiva.

Pored reoloških, veoma su važne i radne osobine motornih ulja koje se određuju na motorima za testiranje po tačno utvrđenim uslovima. Nakon testiranja motori se rastavljaju i utvrđuje stanje svih važnih delova (klip, klipni prstenovi, radna površina cilindra, ventili, ležajevi itd.). Radne osobine izražene su preko evropskih (ACEA – Association of European Automotive Manufacturers) ili američkih (API - American Petroleum Institute) specifikacija.

Evropske ACEA specifikacije definisane su u tri klase: ACEA A – ulja za benzinske motore, ACEA B – ulja za dizel motore u putničkim i lakim teretnim vozilima i ACEA E – ulja za dizel motore u teškim komercijalnim vozilima. Svaka klasa deli se dalje na kategorije koje se označavaju arapskim brojevima, pri čemu veći broj znači bolji kvalitet ulja. Najviši kvaliteti ulja su: ACEA A5-02, ACEA B5-02 i ACEA E5-02. U oznaci ACEA E5-02 broj "02" označava da je ta ACEA kategorija bila objavljena 2002. godine.

Američke API specifikacije dele motorna ulja u dve kategorije: S - kategorija ulja za benzinske motore putničkih i lakih teretnih vozila i C - kategorija ulja za visokopterećene dizel motore komercijalnih vozila. Najviši kvaliteti ulja su: API SA za putnička i API CI-4 za komercijalna vozila.

Period izmene motornog ulja se povećao nekoliko puta zahvaljujući visokokvalitetnim baznim uljima i aditivima uz stroge laboratorijske analize. Ozbiljni proizvođači maziva ulažu velika sredstva za kupovinu laboratorijske opreme, uvođenje nove informacione tehnologije, uvođenje sistema kvaliteta i ulaganja u stručne kadrove. Pojavom sive ekonomije i nelojalne konkurencije dovedeni su u neravnotežni položaj.

Siva ekonomija i nelojalna konkurencija

Siva ekonomija se javlja u više oblika od kojih su najaktuelniji:

- neplaćanje poreza, doprinosa, akciza i drugih obaveza,
- promet nelegalno uvezene robe,
- promet nedeklarisane, nestandardne i robe sumnjivog porekla,
- rad na crno

U preduzećima, koja su se pojavila a najčešće nisu registrovana, proizvode se ulja neproverenog kvaliteta i plagijati poznatih "robnih marki" nedeklarisanog kvaliteta ili sa deklaracijom koja ne odgovara kvalitetu maziva. Prilikom uvoza iskazuju se nerealne osnovice za carinjenje, fiktivne fakture, a vrlo često se raznim kanalima doprema švercovana roba. Takva preduzeća i preduzetnici obično ne poseduju podatke o finansijskim i fizičkim pokazateljima proizvodnje i usluga, kao ni podatke o broju zaposlenih lica. Inspekcijski organi se uglavnom ne bave kontrolom ovih, jer o njima nemaju zvanične podatke. Izbegavanjem plaćanja akcize i poreza, cena motornog ulja je 50% niža, što omogućava ogromne zarade. Procenjeno je, da se više od 10 000 tona ulja proda "na crno", pri čemu se samo izbegavanjem plaćanja akciza i poreza država oštećuje za više od 20 miliona Eura godišnje.

Šta treba uraditi ?

Pre svega treba prvo sprovesti istraživanja o sivoj ekonomiji i nelojalnoj konkurenciji na teritoriji Srbije. Potrebno je angažovati predstavnike kontrolnih kuća koje imaju akreditovane laboratorije, inspeksijske službe, poreske uprave, carine, zavod za standarde, društvo za zaštitu potrošača, novinske kuće i ostale medije. To bi trebalo staviti u prvi plan, obzirom da ne zahteva nikakva materijalna ulaganja već efikasniju funkciju pravne države, odnosno efikasnije funkcionisanje policije, sudstva pa i same Vlade. Siva ekonomija i nelojalna konkurencija smanjuju vrednost državnih proizvođača maziva. Uređeno tržište garantuje najpovoljnije uslove za prodaju domaćih kapaciteta stranim ulagačima, ali i štiti potrošače.

Dalje aktivnosti u cilju uređenja tržišta maziva Republike Srbije treba sprovesti u pravcu:

- Ukidanja akciza po ugledu na zemlje Evropske Unije. Uvođenjem akciza na određene vrste maziva, po pravilu koje nema nikakve logike, stvoreni su uslovi za pojavu sive ekonomije. Ukidanjem akciza, eliminisalo bi se sivo tržište, a naplatom poreza država bi svakako imala veći priliv u bujetu.

- Kontrola uvoza. Sprečiti izdavanje dozvola za uvoz baznih ulja i aditiva preduzećima koja ne ispunjavaju zakonom propisane tehnički minimalne uslove za proizvodnju maziva, odnosno uvesti licence za obavljanje delatnosti proizvodnje i prometa maziva.

- Kontrola kvaliteta maziva prilikom uvoza. Prilikom uvoza finalnih maziva, baznih ulja i aditiva pre carinjenja treba izvršiti kontrolu kvaliteta u nezavisnim i akreditovanim laboratorijama nakon čije saglasnosti bi se izvršio uvoz.

- Onemogućiti strane kompanije i njihove ovlašćene predstavnike da po dampinškim cenama isporučuju maziva na tržištu Srbije.

- Permanentno voćenje koordiniranih akcija carinske kontrole, tržišne inspekcije i finansijske kontrole.

Uvoćenjem ovih aktivnosti može se očekivati stabilizacija stanja na tržištu što dovodi do uspostavljanja normalnih kretanja na tržištu u saglasnosti sa ostalim evropskim zahtevima. To je presudno za razvoj lojalne konkurencije, odnosno izgradnjom autentičnih tržišnih odnosa. Osim toga, suzbijanje sive ekonomije stvorili bi se uslovi jake tržišne utakmice gde samo jaki proizvođači mogu da opstanu i da se bore protiv svetskih kompanija. Već sledećih godina, očekuje se žestok pritisak inostrane konkurencije na našem tržištu. Može se očekivati da će strane kompanije niskom cenom, visokim kvalitetom i propisima ekologije postati veoma snažni konkurenti domaćim proizvođačima maziva.